

Magdalena LASIK

**„FILOZOFOWAĆ W KONTEKŚCIE TEOLOGII:
RELIGIA – NATURA – ŁASKA”**
Sprawozdanie z sympozjum
zorganizowanego przez Katedrę Filozofii Religii KUL
Lublin, KUL, 26 X 2002

W roku bieżącym Katedra Filozofii Religii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim rozpoczęła cykl ogólnopolskich sympozjów poświęconych zagadnieniu „Filozofować w kontekście teologii”. Na pierwszym z sympozjalnych spotkań podjęto temat „Religia – natura – łaska”, w ramach którego rozpatrzono dziesięć szczegółowych zagadnień¹. Głos oddano zarówno doświadczonym pracownikom naukowym, wśród nich profesorom filozofii i teologii, jak również przedstawicielom młodszego pokolenia, adeptom nauki. W sympozjum wzięły udział osoby duchowne i świeckie, pracownicy i studenci KUL oraz goście z innych ośrodków naukowych.

W problematykę sympozjum wprowadził zebranych kierownik Katedry Filozofii Religii KUL, ks. prof. Piotr Moskal, który powitał również wszystkich zebranych.

Następnie głos zabrał rektor KUL, ks. prof. Andrzej Szostek, który dokonał oficjalnego otwarcia sympozjum. W swoim przemówieniu podkreślił on, że chociaż dobre filozofowanie polega w znacz-

nej mierze na przeprowadzaniu właściwych rozróżnień i na odkrywaniu odrębności istoty poszczególnych rzeczy, to filozof nigdy nie powinien zatrzymywać się na analizie partykularnego odcinka świata, lecz łączyć poszczególne poziomy rzeczywistości, chcąc wskazać na tego świata prawdziwościowy obraz. Zdaniem Księdza Rektora, sympozjum poświęcone relacji pomiędzy naturą a łaską trafnie wpisuje się w realizację tak rozumianego odkrywania prawdy. Podkreślając wagę sympozjum jako wydarzenia naukowego, Ksiądz Rektor zaznaczył również, że dotyczy ono samego fundamentu naszej kultury, zarówno myślenia, jak i działania. Tym samym może się ono przyczynić do odsłonięcia podstawy, na której winniśmy budować świadomość własnej tożsamości.

Po uroczystym otwarciu sympozjum, prowadząca obrady Maria Niziołek (studentka filozofii KUL) oddała głos pierwszemu prelegentowi, ks. prof. P. Moskalowi. Zagadnienie, które było przedmiotem jego odczytu: „Problem genezy religii. Aspekty filozoficzne i teologiczne” zostało ujęte w pytaniu o to, co jest religiorodne. W toku rozważań za naturalne źródło religii prelegent uznał określoną metafizyczną, bytową struk-

¹ Materiały z sympozjum ukażą się w Wydawnictwie KUL, pod tym samym tytułem, jako pierwszy tom w serii „Religia i mistyka”.

ture człowieka, przede wszystkim jego istnienie jako bytu osobowego i przygodnego, a zarazem otwartego na to, co absolutne. Podkreślił jednak, że podmiotowe źródła religii nie byłyby wystarczające do jej obiektywnego zaistnienia, gdyby nie realne, pozapodmiotowe istnienie Boga, będącego pełnią osobowego bytu, działającego w świecie jako jego stwórca i jako opatrność. Przedmiotowe źródła religii można traktować jako naturalne o tyle, o ile Bóg posiada określoną naturę. Mówiąc o Bogu jako o źródle religii, najczęściej mamy na myśli sferę nadprzyrodzoną. W naturalnym (zarówno przedfilozoficznym, jak i filozoficznym) poznaniu, człowiek jest w stanie poznać własną naturę oraz Boga jako stwórcę i jako ostateczny cel ludzkiego życia. Prelegent stanowczo podkreślił jednak, że dzięki naturalnemu światłu rozumu, „pomimo swojej otwartości na to, co absolutne, człowiek poznawałby Boga tylko jako przyczynę, bez uzasadnionej nadziei na spotkanie go «twarzą w twarz». Osiągałby Boga tylko jako partycypowanego przez byty przygodne. Rozważałby mądrość i opatrność Bożą tylko na tyle, na ile da się ją poznać na podstawie racjonalności stworzeń”. Natomiast relacja człowieka z Bogiem, przepojona uzasadnioną nadzieją na to, że można modlitwą czy ofiarą coś u Boga wyprosić, a nade wszystko świadomość, że człowiek może być dla Boga partnerem oblubieńczej miłości, możliwa jest wyłącznie na płaszczyźnie nadprzyrodzonej. Prelegent przypomniał, że człowiek nigdy nie żyje w stanie natury czystej, lecz istnieje albo w stanie grzechu, albo w stanie łaski. Za nadprzyrodzone źródła religii należy zatem uznać również: łaskę uświęcającą, cnoty wlane, dary Ducha Świętego, a także prorockie

poznanie Boga jako pierwotną formę nadprzyrodzonego Objawienia oraz Pismo Święte i Tradycję Kościoła jako jego formę wtórną, przyjmowaną przez wierzących dzięki światłu wiary (*lumen fidei*). Dzięki temu światłu, człowiek wznosi się ponad swoją naturę i uznaje za prawdę to, co należy do dziedziny wiary.

Drugi z prelegentów, ks. prof. Augustyn Eckmann, kierownik Katedry Literatury Wczesnochrześcijańskiej w Instytucie Filologii Klasycznej Wydziału Nauk Humanistycznych KUL, wygłosił odczyt zatytułowany „Przebóstwienie człowieka w świetle pism wczesnochrześcijańskich”. W myśl doktryny przebóstwienia, człowiek, bez utraty własnej tożsamości, może zostać włączony do sfery spraw właściwych Bogu. Chociaż sam termin „przebóstwienie” nie występuje w Biblii, doktryna o przebóstwieniu ma tam jednak mocno zakorzenione podstawy, gdyż Biblia określa ludzi jako stających się dziećmi lub też synami Bożymi. Kontekst biblijny wskazuje również, że integralnym elementem przebóstwienia jest zmartwychwstanie, kulminujące w życiu wiecznym z Bogiem. Prelegent przedstawił między innymi wczesnochrześcijańską interpretację tekstu z Księgi Rodzaju, według której człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boga. Według najstarszych interpretacji (np. Klemensa Aleksandryjskiego, św. Bazylego, św. Grzegorza z Nyssy, św. Jana Damasceńskiego czy św. Augustyna), kategoria obrazu związana jest z samą naturą ludzką, natomiast określenie „podobieństwo” wskazuje na dynamiczną i rozwojową możliwość, która może doprowadzić człowieka do bardziej doskonałego upodobnienia się do Boga. Prelegent poruszył

również zagadnienie przeobstwienia w kontekście skutków Wcielenia. Wskazał, że Ojcowie Kościoła (św. Ireneusz, św. Atanazy, ojcowie kapadoccy) uznają, że skoro Bóg stał się człowiekiem, to fundamentalną powinnością człowieka jest – poprzez przeobstwienie – stanie się Bogiem. Podkreślił przy tym, że św. Grzegorz z Nazjanzu, Dionizy Areopagita i św. Augustyn wskazywali, iż zasadniczymi środkami umożliwiającymi przeobstwienie są sakramenty.

Następnie głos zabrała s. prof. Zofia Józefa Zdybicka, która wygłosiła odczyt „Rozum i wiara w poznaniu Boga”. W pierwszej kolejności prelegentka dokonała przeglądu historycznych rozwiązań tego zagadnienia, ze szczególnym uwzględnieniem propozycji nowożytnych i współczesnych, które stały się symptomatyczne dla współczesnej kultury. Następnie, w ujęciu systemowym, przedstawiła stanowisko Magisterium Kościoła katolickiego, aby zaprezentować konkluzje klasycznej metafizyki realistycznej w kwestii relacji pomiędzy rozumem i wiarą w poznaniu Boga. Na mocy przedstawionego wywodu, zasadną okazała się teza, że stanowisko Kościoła (ostatnio wyrażone w encyklice Jana Pawła II *Fides et ratio*) oraz konkluzje filozofii bytu są zgodne: istnieje naturalne poznanie Boga, które może przybrać formę spontaniczną bądź filozoficzną. Ponadto, na gruncie teologii stwierdza się istnienie nadprzyrodzonego poznania Boga, stanowiącego Jego dar (łaskę), pod wpływem której człowiek staje się zdolny do przyjęcia w wierze Prawdy objawionej. Poznanie naturalne stanowi niezbędny warunek przyjęcia Objawienia, dzięki wierze natomiast poszerza się obszar rzeczywistości, którą człowiek może poznać. Chociaż obydwie drogi są

odrębne (posiadają własny przedmiot, źródła oraz metodę), to pozostają one wobec siebie komplementarne, a ich jedność ostatecznie zasadza się na jedności istniejącej prawdy.

Ks. prof. Stanisław Urbański, kierownik Katedry Teologii Życia Duchowego na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, przedstawił odczyt „Istota zjednoczenia mistycznego”, stanowiący autorską refleksję opartą na nauce św. Jana od Krzyża. Prelegent wskazał, iż w zjednoczeniu nadprzyrodzonym łaska przeobraża człowieka duchowo po to, by mógł on ściślej zjednoczyć się z Bogiem, natomiast przez miłość nadprzyrodzoną człowiek upodabnia się do Boga do tego stopnia, że – przy zachowaniu odrębności natur – tworzy z Nim jedno. Ks. Urbański wyróżnił aspekt filozoficzno-teologiczny oraz aspekt psychologiczno-duchowy omawianego zagadnienia. W pierwszym z nich zjednoczenie scharakteryzował jako „doświadczenie przebywającego w człowieku Boga, przy czym obecność ta ma charakter realny i pewny”. Przyznał, że chociaż doświadczenie to przez miłość integralnie związane jest z wolą, to jednak zawiera się ono w akcie intelektu. Prelegent zwrócił przy tym uwagę na występowanie tak zwanego problemu teologicznego w interpretacji mistycznego zjednoczenia. Najogólniej mówiąc, rysuje się tu spór między dwiema grupami filozofów i teologów: przedstawiciele jednej grupy podkreślają bezpośredniość relacji poznawczej w zjednoczeniu mistycznym, drudzy zaś przeciwnie – jej pośredniość. Prelegent dostrzegł szczególną potrzebę współpracy na tym polu pomiędzy filozofią a teologią. Aspekt psychologiczno-duchowy zjednoczenia mistycznego można adekwatnie sprowadzić

do całkowitej zgodności woli ludzkiej z wolą Bożą. Jedność ta polega na nadprzyrodzonym upodobnieniu się do Boga. Należy przy tym zauważyć, że z jednej strony przeobrażająca miłość zostaje wlana przez Boga, a stan zjednoczenia charakteryzuje się nie tyle czynną działalnością człowieka, co przede wszystkim jego biernym poddaniem się natchnieniom samego Absolutu. Z drugiej jednak strony, do stanu biernej gotowości człowiek musi dochodzić poprzez okupiony ogromnym bólem trud oczyszczenia.

Kolejny prelegent, o. prof. Paweł Placyd Ogórek OCD, kierownik pierwszej w Polsce Katedry Mistyki Chrześcijańskiej, która działa na UKSW, przedstawił odczyt zatytułowany „Mertonowska koncepcja kontemplacji mistycznej”. Jak wskazał prelegent, zdaniem Mertona, istotą mistyki chrześcijańskiej jest misterium Chrystusa i Jego Krzyża. Misterium to, do którego człowiek ma dostęp wyłącznie w płaszczyźnie nadprzyrodzonej, powinno być odkrywane w każdej napotykaniej osobie, a także w każdej, nawet najbanalniejszej sytuacji. Natomiast wszelkie widzenia, stany ekstazy czy zachwyty są wobec autentycznej mistyki fenomenami drugorzędnymi. Według Mertona, kontemplacja mistyczna stanowi nieosiągalne bez modlitwy, proste i ukryte w ciemności wiary poznanie Boga i jego nadprzyrodzonej miłości. Merton podkreśla również, że na drodze mistycznej niezbędny jest głęboki rozwój integralnie rozumianej osoby ludzkiej. Zaznacza też, że chociaż kontemplacji biernej dostępują tylko niektórzy chrześcijanie, to do autentycznej kontemplacji aktywnej powołani są wszyscy wierzący.

Ks. dr Sławomir Szczyrba z Katedry Filozofii Boga i Religii Wydziału Filozofii

UKSW w swoim odczycie zatytułowanym „Teologiczny rodowód filozofii. Kilka uwag o teologicznym kontekście filozofii osoby” zdecydowanie opowiedział się za koniecznością teologicznej modyfikacji filozofii. Swój pogląd na kwestię relacji między filozofią a teologią przedstawił w nawiązaniu do encykliki *Fides et ratio*. Dokonując przeglądu doktryn filozoficznych utworzonych na przestrzeni starożytności i średniowiecza, prelegent dowodził ich integralnego związku z wierzeniami religijnymi. Starożytny paradygmat monistyczny połączył z kulturotwórczymi wpływami myśli religijno-filozoficznej Dalekiego Wschodu, uznając, iż pod pozorem wielości rzeczy kryje się Jedno. Monistyczne opowiedzenie się za istnieniem jednego rodzaju rzeczywistości (wbrew doświadczeniu zmysłowemu) uznał za związane z racjonalizacją cierpienia i z lękiem przed zmiennym (niepewnym) światem. Natomiast dualistyczne rozwiązanie Platona miałyby się dokonać pod wpływem rodzimej teologii Homera i Hezjoda, która mówiła o utraconej relacji współbywania z Jednią. Ową relację między Jednym a wielością Platon miałby poddać systematycznej refleksji. Naukę Arystotelesa dotyczącą boskiej i niematerialnej części duszy oraz jego charakterystykę ciała jako cennego narzędzia duszy, prelegent uznał za najbliższe biblijnej nauce o naturze człowieka. Nawiązując do wypracowanej w średniowieczu koncepcji osoby, ks. Szczyrba podkreślił, iż jedyną zasadną podstawą uznania godności człowieka jest stworzenie go przez miłującego Boga, które ujawnia się w pełni na gruncie Objawienia.

Za tezę radykalnie odmienną opowiedział się kolejny prelegent, dr Włodzimierz Dłubacz, reprezentujący Ka-

tedrę Filozofii Religii KUL, który wygłosił odczyt „U źródeł klasycznej koncepcji natury”. Prelegent dowodził, że zainicjowana i rozwijana przez starożytnych filozofów koncepcja natury stanowiła opozycję wobec mitologicznego wyjaśniania świata i jako taka jest ona rozwiązaniem „naturalnym”, niezależnym od wierzeń religijnych. W toku wykładu dr Dhubacz prześledził ewolucję koncepcji natury od rozwiązań wypracowanych przez filozofów jońskich, poprzez Platona i Arystotelesa, aż do jej średniowiecznej postaci, która znalazła swój najdoskonalszy wyraz w filozofii św. Tomasza z Akwinu.

Ostatnią serię referatów wygłosili najmłodszy filozofowie. Rozpoczęła ją mgr Ewa Piecha-Kasprzyk (Katedra Filozofii Religii KUL) odczytem „Problem doświadczenia Boga w świetle pism św. Teresy z Ávila”. W myśl realistycznej koncepcji doświadczenia, którą przyjęła prelegentka, doświadczenie stanowi poznawcze ujęcie bezpośrednie (dokonujące się bez pośrednictwa wnioskowania czy znaku nieprzezroczyściego) bytu realnie istniejącego. W świetle przyjętej koncepcji, po przeanalizowaniu fragmentów pism św. Teresy, prelegentka opowiedziała się za wnioskiem, iż nie można uznać, jakoby Mistyczka bezpośrednio doświadczała Boga.

Kolejny referat, również nawiązujący do nauki św. Teresy, zatytułowany „Rozwój duchowy – regres czy progres naturalnych władz bytowych człowieka?

Rozważania na podstawie «Twierdzy wewnętrznej» św. Teresy od Jezusa” przedstawiła mgr Magdalena Lasik z Katedry Filozofii Religii KUL. Prelegentka dokonała metafizycznej charakterystyki funkcjonowania ludzkich władz bytowych na drodze zjednoczenia z Bogiem. Wskazała, że ich nadprzyrodzony rozwój na każdym etapie zjednoczenia respektuje naturalną strukturę władz bytu ludzkiego.

Ostatni z odczytów został wygłoszony przez mgr Aleksandrę Nygę (Katedra Filozofii Religii KUL), która podjęła problem: „Podstawy filozoficznej teorii stworzenia świata w ujęciu św. Tomasza z Akwinu”. Prelegentka przyznała, że koncepcja Akwinaty posiada zarówno swój kontekst religijny, związany z Objawieniem judeochrześcijańskim, jak i filozoficzny, nawiązujący do pewnych, głównie neoplatonickich i arabskich prób wyjaśnienia stworzenia świata. Dowodziła jednak tezy, iż Tomasz filozoficzna koncepcja *creatio ex nihilo* stanowi nowatorskie, czysto-filozoficzne rozwiązanie, wynikające z bezprecedensowej, egzystencjalnej koncepcji bytu.

Symposium zakończył jego główny organizator, ks. prof. P. Moskal, który podziękował wszystkim, którzy zechcieli wziąć udział w tym wydarzeniu i zaprosił zainteresowanych na kolejne spotkanie z cyklu „Filozofować w kontekście teologii”, które odbędzie się 24 kwietnia 2003 roku, a zostanie poświęcone zagadnieniu „Problem religii prawdziwej”.